

Sprankjes van hoop

In dit boek staan 42 verhalen uit een vrouwengevangenis opgetekend. Veel verhalen gaan over opnieuw beginnen. Over hoe gedetineerde vrouwen op hun eigen bijzondere manier zin geven aan hun leven. Welke vragen ze stellen. De antwoorden die ze geven. De manier waarop ze zichzelf staande houden en het geloof dat hen soms overvalt.

.....
Margreet Sanders
In de gevangenis wil je God
Adveniat (2024)
192 pagina's
€ 19,99

De bekende schrijver, katholiek priester en dominicaan Adrien Candiard laat zien hoe de Bijbel ook voor onze tijd relevant is. Juist nu we worden geconfronteerd met nieuwe oorlogen en met natuur- en milieurampen, toont hij ons waar de Schrift ons aanspreekt in apocalyptische tijden.

.....
Adrien Candiard
Het Evangelie lezen in crisistijd
Adveniat (2024)
80 pagina's
€ 9,99

• NU VERKRIJGBAAR VIA DE BOEKHANDEL EN WWW.JONGBLOEDMEDIA.NL •

Een beetje kleiner

Ik heb het over André Louf, trappist uit Vlaanderen die heel lang abt was van de abdij Katsberg in Noord-Frankrijk en in de laatste tien jaar van zijn leven verder ging als kluizenaar, in de Provence. Toen ik hem vroeg of hij het niet vervelend vond om steeds te buigen vanwege het lage plafond, antwoordde hij dat het soms niet erg is je hoofd te stoten. Want anders leer je niets in het leven. Pas als een mens tegen de vlakke gaat begint hij na te denken over zijn bestaan, zo fluisterde hij me zachtjes toe, midden in de nacht. En als je niet je hoofd stoot is het heel goed om je met enige regelmaat wat kleiner te maken, want anders kan je naaste niet bij je komen en God al helemaal niet. Ook dat hoort bij het leven, je kleiner maken dan je soms wilt om verbondenheid mogelijk te maken.

Ik moest aan de wijze woorden van André Louf denken toen we nadachten over de toekomst van dit mooie magazine. Vanwege gestegen tarieven van post en drukwerk ontkomen we er niet aan om *Klooster!* in omvang een beetje kleiner te maken en zo de kosten enigszins te beperken.

Het is een minimale verandering in formaat, maar door ietsje kleiner te worden blijven we met dezelfde bezieling en kwaliteit wel verbonden met alle lezers, zo'n 3000 in getal. Als wij een klein offer brengen, garanderen we de verbondenheid met abonnees en lezers in de toekomst. Soms doet het je goed een beetje te buigen en in te schikken, want dan kan iedereen tegen dezelfde prijs verbonden blijven met deze uitgave van *Klooster!*. Ik hoop en bid daarom dat we nog lang met dit magazine van betekenis mogen blijven in de levens van velen.

LEO FIJEN
Hoofdredacteur

www.kloostermagazine.nl

INHOUD

KLOOSTERLINGEN

- 10 **Zuster Christella Warini** uit Denekamp vertelt wat haar leven schoonheid geeft
- 16 **Topfotograaf Reiny Bourgonje** fotografeert de monniken van Egmond
- 24 **Broeder Thomas Quartier** vraagt zich af wat monastieke schoonheid is
- 70 **4 × Ik verwonder** – ‘Alle kennis loopt via de zintuigen’
- 78 Het dagboek van **zuster Marijke**: van maandag wasdag tot zondag rustdag

MENS EN LEVEN

- 16 **4 × Ik verbeeld** – ‘Met een klein gebaar kunnen we blijdschap doorgeven’
- 26 **De Sisterhood Bag**: de tas van de benedictinessen van Oosterhout
- 45 **IN HET HART**: schoonheid en soberheid in de abdij van Clairvaux
- 85 **Willien van Wieringen** bezingt de schoonheid van muziek

INSPIRATIE

- 9 **Katharina Michiels** verkent de weg van de schoonheid
- 28 Verborgene pracht in de kloosterbibliotheek van **Sint Agatha**
- 82 **Erik Galle** speelt een spel met schoonheid
- 90 **Tini Brugge** staat stil bij een grasspriet en een kever
- 94 Een leefgemeenschap van kunstenaars in het **Roosenhofje van Amsterdam**

DE MONNIK IN JEZELF

- 24 **Annemiek Bakker** gaat door de kloosterpoort van het Liobaklooster
- 40 Illustrator **Karel Kindermans** ziet schoonheid in zeggingskracht
- 66 Schoonheid leren zien met Ignatius van Loyola
- 87 **Erik Borgman** over tierelantijntjes en geloofwaardige schoonheid
- 98 De Bijbel Top 3 van **Jedi Noordegraaf**: de psalmen in beeld

Greef
aandacht
koffie
waardering
perspectief
warmte
een doel
energie
hulp
thuis.

Katharina Michiels

‘Veel te laat heb ik je lief gekregen, Schoonheid, wat ben je oud, wat ben je nieuw.’ In zijn ‘Belijdenissen’ spreekt Augustinus God aan als Schoonheid. De God die hem jarenlang zocht, de God naar wie hij jarenlang op zoek was en voor wie hij zich eindelijk opent, blijkt Schoonheid te heten. Op zijn minst een verrassende titel. Volgens Kardinaal Danneels zijn er drie wegen om God te vinden: goedheid, waarheid, schoonheid. Ethiek, filosofie en esthetiek kunnen mensen op weg zetten naar het Absolute. Vandaag verkennen we de weg van de schoonheid.

Wie in een abdij leeft, mag zich gelukkig prijzen in een omgeving vol schoonheid te leven. Onlangs zag ik een drone-luchtfoto van onze abdij en werd ik ontroerd door de schoonheid van het landschap, het patchwork van de omliggende akkers en weilanden, de weidsheid van het uitzicht. Wat een voorrecht om in zo’n omgeving te mogen leven. Ook onze abdij zelf is mooi. Het complex is ruim zeventig jaar geleden gebouwd in neo-romaanse stijl, naar het architecturale model van de vroegmiddeleeuwse benedictijnse abdij van Sankt Gallen. Alles is in één beweging gebouwd, wat een sterk gevoel van eenheid geeft. De cisterciënzers zijn gekend voor de schoonheid van hun architectuur. De middeleeuwse abdijen, her en der verspreid over Europa, ademen nog altijd stilte, ingetogenheid, gebed uit en dit zal er ongetwijfeld toe bijdragen dat het vaak toeristische trekpleisters zijn.

Wij mogen ons bevoorrecht weten om zo’n mooi gebouw als natuurlijke habitat te kennen. Onze Constituties spreken over de bekoorlijke eenvoud die moet uitstralen van onze manier van wonen en van leven. Bezoekers die de abdij betreden, vallen vaak automatisch stil, alsof het gebouw hun toezegt: *sursum corda* (verhef je hart). Laat alles los, keer in jezelf, open je voor het mysterie. De naakte, lange gangen helpen de bezoeker om een innerlijke weg af te leggen tot ze bij hun eigen kern komen. In de kerk openen alle poriën

van je wezen zich om de ruimte toe te laten die je omhult en als een warm deken om je heen valt.

Mensen zijn vaak verwonderd dat er zo weinig versiering is in onze kerk. Cisterciënzerkerken hebben traditiegetrouw slechts twee beelden: een kruisbeeld en een Mariabeeld. Dat volstaat ruimschoots. Leegte voert tot God, zou het adagium van de trappisten kunnen zijn. De kerk is de belangrijkste werkplaats van de monnik of moniale. Daar brengen ze een groot deel van hun dag door. Daar werken ze aan hun *core business*: het gebed, de inkeer, de ommekeer naar God in een quasi onafgebroken lofzang en smeekbede voor Kerk en wereld. Daar voel je de schoonheid van de leegte.

‘De middeleeuwse abdijen ademen nog altijd stilte, ingetogenheid, gebed uit’

Alle materiele dimensies van het abdielven hebben slechts één doel, het monastieke werk bij uitstek bevorderen. Daarom koos men voor zo’n naakte stijl. Alles wat afleidt, vermijdt men. Alles – of beter: niets en de leegte – moet de monnik of moniale helpen om in zichzelf af te dalen en zo bij God te komen, bron en doel van het monastieke leven. Het bijzondere van deze keuze is dat dit het cisterciënzerleven tegelijk tot een oase van schoonheid maakt... bekoorlijke eenvoud. Alsof leegte, soberheid en schoonheid een glijbaan zijn om in Gods hart uit te komen. Een plek voorbij alle woorden, een plek van zuivere schoonheid. ‘Veel te laat heb ik je lief gekregen, Schoonheid, wat ben je oud, wat ben je nieuw.’ ■

Geef ook thuis voor inloophuizen

Inloophuizen zijn een onmisbaar thuis voor Jos en vele duizenden andere mensen in ons land. Maar door hoge energiekosten, tekort aan vrijwilligers en groeiende sociale nood kraakt deze voorziening in zijn voegen. Kansfonds geeft inloophuizen financiële en organisatorische steun, zodat ze hun belangrijke rol kunnen blijven vervullen in het bieden van een menswaardig bestaan.

Geef ook thuis, doneer. kansfonds.nl/inloophuizen

Geef thuis

In het Twentse Denekamp, verscholen in het groen, ligt het klooster van de Franciscanessen van Denekamp. Stichteres Anselma Bopp kwam in 1875 van Duitsland naar Nederland en legde de basis voor het religieuze leven in Denekamp: zorg voor armen en zieken, hulp bieden aan mensen in nood, opkomen voor gerechtigheid. Toen het aantal zusters in Nederland daalde, kwamen in het jaar 2000 de eerste zusters uit Indonesië naar Nederland. Een van hen is zuster Christella Warini. Leo Fijen ging met haar in gesprek.

Zuster Christella Warini over onderweg zijn:
‘Ieder mens leeft van verlangen naar geluk’

TEKST LEO FIJEN | FOTO'S ROGIER VELDMAN

‘God roept me iedere dag. Dat geeft mijn leven een grote schoonheid’

Als je het niet weet, is het niet makkelijk te vinden. Je moet een buitenwijk van Denekamp door, het kanaal over, en dan heb je het gevoel een doodlopende weg in te gaan. De Duitse grens is niet meer ver weg. Maar als je tegen beter weten in toch die laatste boerenweg ingaat, is er ineens die afslag naar rechts. Daar wonen, leven, bidden en werken de franciscanessen van Denekamp. Daar is ook het Franciscushuis dat een centrum van toerusting en zingeving wil zijn. De Indonesische zusters

Augustin, Reinalda, Virgini, Klarina en Mariela zijn de gastvrouwen. Zuster Christella Warini is het gezicht naar buiten, hun coördinator en leidinggevende. Ze biedt niet alleen gastvrijheid aan, maar is zelf ook intens betrokken bij de gasten, in een omgeving die de schoonheid van de schepping verbindt met de uitnodiging om je hart te openen.

VERDRIET

We zijn in de vastentijd al meer dan een dag bij elkaar, als een groep die de ervaringen van verlies met elkaar wil delen. We zitten in het Franciscushuis te

Denekamp, dat prachtige oord om even weg te zijn uit de drukte van alledag. Er zijn veel vrouwen, twee mannen. We praten over het verlies van je ouders, van je partner of van je kind dat dood ter wereld kwam. We vallen ook soms stil, zeker in de laatste middag als we weten dat we zo afscheid van elkaar gaan nemen. En dan gaan we uiteen, met onze eigen gevoelens van schuld, van ongelof, van gebrek aan troost door mensen om je heen. Zuster Christella neemt het voortouw. In deze tweedaagse over rouw zit ze aan het hoofd van de tafel, om het volgende onderdeel toe te lichten, om iedere deelnemer een nieuwe opdracht te geven of om gewoon maar stil te zijn en ook zomaar te breken in een stortvloed aan tranen. Ze deelt haar tranen met allen die gehuild hebben. Op zulke momenten verstaat ze de kunst om haar hart te laten spreken en in het verdriet even kopje onder te gaan. Ze heeft de moed om af te dalen naar de kelder van menselijke pijn en verdriet. Die combinatie maakt haar uniek: een leider die haar eigen pijn laat zien en gasten troost met een God die je draagt en je mooi vindt zoals je bent.

VERLANGEN

Zuster Christella geeft leiding aan het bezinningshuis van de Franciscanessen van Denekamp en ze doet dat in samenwerking met andere zusters uit Indonesië. De woorden 'omgekeerde missie' wil ze niet horen. In de cultuur van Indonesië en die van Nederland zitten aanknopingspunten die beide het mogelijk maken om het beste van twee culturen te verbinden. Zuster Christella is geen scherpstlijper, maar een verbinder. 'Geen omgekeerde missie', klinkt het uit haar mond, 'maar reisgenoten in de zoektocht van het bestaan, tochtgenoten op de weg naar betekenisgeving van je leven. We doen dat uit overtuiging, ik ben zelf een tochtgenoot in het leven. Mijn reis houdt ook nooit op. Als klein meisje uit een moslimgezin ging ik naar de katholieke

school en werd ik geraakt door het voorbeeld van een zuster. God spreekt tot mij door mensen. God heeft mensen nodig om zijn Liefde te delen. God heeft die zuster op mijn pad gestuurd. Op mijn veertiende ben ik gedoopt, op mijn twintigste ben ik ingetreden. Ik voel me rijk dat ik het katholieke geloof heb leren kennen, ik voel me bevoorrecht dat ik van mijn ouders de ruimte heb gekregen om Christus te volgen. Zij zijn die weg uiteindelijk ook gegaan. Het gaat in dit leven om liefde en geluk. Ieder mens heeft de vrijheid om zijn of haar weg te kiezen. Ieder mens leeft van dat verlangen naar geluk. Christus is voor mij de kapstok geworden op de weg van mijn leven. Alles wat er gebeurt in mijn leven, kan ik aan die kapstok hangen. Zo draagt Christus me, ook hier in Denekamp.'

VERTROUWEN

We staan nog in de sneeuw van januari als ze deze woorden spreekt, met uitzicht op het Franciscushuis, de plek waar ze samen met Augustin, Reinalda, Virgini, Klarina en Mariela het werk van de Nederlandse franciscanessen voorzet: gastvrijheid bieden aan mensen die even op adem willen komen. De oudere zusters wonen en leven verderop en voelen zich nog zeer verbonden met de Indonesische franciscanessen. Zij zijn de schouders waarop zuster Christella mag staan. Het klooster vangt nu bijna honderd vluchtelingen op uit Oekraïne en is ook een veilige plek voor mensen die in het gewone arbeidsproces niet mee kunnen komen. De hele wereld komt binnen in dit klooster. Dat past bij het leven van zuster Christella. Niemand kan zo mooi het Onze Vader in het Indonesisch zingen als zij, niemand kan zo dansen met de gasten als zij. De schoonheid van de culturen die samenkomen, ze leeft het voor op een ontroerende manier.

Ze ontroert ook op een andere manier, in de openheid over haar kwetsbaarheid. Schoonheid wil ook zeggen: dat je je wonden laat zien en dat je deelt hoe die wonden geheeld worden. Luister maar naar haar woorden: 'Ik leef van het vertrouwen dat God zorgt voor mensen. Ik was nog maar postulant toen mijn vader ernstig ziek werd. Ik stond toen voor het dilemma: terug naar huis in Indonesië om voor mijn vader te zorgen of hier in Denekamp blijven om te bidden tot God en zo verbonden te zijn met alle mensen die voor mijn vader zorgen. Ik heb het laatste gedaan. In God ben je verbonden met dierbaren, ver weg en dichtbij. Zo leef ik van vertrouwen. Dat

is ook schoonheid: dat God je juist dan niet alleen laat. Maar hij droeg me ook in de overgang naar hier: taal, klimaat, eten, een andere manier van geloven. Ik moest het allemaal meemaken en het heeft me een rijker mens gemaakt. Ook in mijn geloof. Want ik dacht dat ik klaar was als christen, ik had het idee dat ik bij het intreden alles al wist. Mijn geloof is door mijn 20 jaar in Nederland mooier geworden, want ik weet nu dat je altijd onderweg bent en dat je reis naar je bestemming nooit ophoudt. In die zin roept God me iedere dag. En dat geeft mijn leven een grote schoonheid, ook in het tasten en zoeken. Ik ben zelf een reisgenoot geworden. En juist daarom kan ik andere zoekers en gasten nabij zijn.'

TASTBAAR

Na het eerste gesprek in de winter spreken we elkaar opnieuw, in de vastentijd, bij de groep van twaalf mensen die hun naaste of hun kind hebben verloren. De verdrietige en ontroerende verhalen vullen

ieders hart. We worden allemaal stil bij een kind dat doodgeboren is of bij een partner die van het ene op het andere moment dood neerviel. Zuster Christella geeft iedereen de ruimte en luistert met tranen in haar ogen naar een vrouw die alles verloor en God niet de schuld geeft. Deze vrouw weet niet waarom ze het verdriet moest ondergaan, maar vindt juist steun bij God en spreekt uit dat verlies op je pad komt. Zo is het leven. En dat wil ze op een nieuwe manier betekenis geven.

'Ieder mens heeft de vrijheid om zijn of haar weg te kiezen'

'Zo leef ik van vertrouwen. Dat is ook schoonheid'

'Ik ben zelf een reisgenoot geworden. Daarom kan ik andere zoekers en gasten nabij zijn'

Als de emoties wat bekomen zijn, geeft zuster Christella ons de ruimte om naar buiten te gaan, de zon in. Het is lente, maar het lijkt zomer. Zo gaan we ook op de foto, onder de bloeiende magnolia. En we voelen allemaal hetzelfde: alsof de schoonheid van de magnolia ons heelt, in de tranen en de wonden van het leven. Zuster Christella is al samen met de andere zusters naar de kerk. Daar bereidt ze een korte viering voor. We mogen allemaal de naam noemen van onze overleden dierbaren en bij die naam een kaarsje branden. Het is doodstil tussen de namen, tot slot zingen de zusters gezamenlijk het Onze Vader in de Indonesische taal. En dat voelt alsof de tranen van alle verhalen gedroogd worden en alsof de zielen van de overleden dierbaren voorgoed bij God zijn. Als ooit tastbaar wordt hoe twee culturen samenkomen, dan is het hier, in de schoonheid van de stemmen die hemel en aarde verbinden.

DANKBAAR

Na afloop zoeken we samen de kamer van zuster Christella op. Daar steekt ze van wal. Alsof er geen intensieve dagen zijn geweest, alsof ze de deelnemers aan de tweedaagse over rouw niet heeft omhelsd, alsof al die emoties zo van haar af zijn gegleden. Ze licht toe: 'Ik wil tussen de mensen zijn. Want als ik daar ben, dan beleef ik wat Franciscus van Assisi ons als opdracht heeft meegegeven: om zusters en broeders van elkaar te zijn, om op reis te gaan met je naaste en barmhartig te zijn. Dat probeer ik altijd voor te leven bij de deelnemers aan retraites. Dan is het wel belangrijk dat je weet wie je zelf bent en waarom je er voor je naaste wilt zijn. Barmhartigheid is als de baarmoeder voor mijn leven, God geeft me in mensen om me heen de genade om opnieuw te beginnen. Noem het een tweede kans. Soms heb ik het gevoel dat ik opnieuw geboren ben. Als je dat zelf mag meemaken, dan wil je dat ook delen met de mensen die hier komen. Ik kan niet anders. Ik kan pas verbonden zijn met mijn naaste als ik verbonden ben met mezelf. Die ommekeer is er ook in mijn leven geweest. Eerst toen ik twintig jaar geleden hier naar Nederland kwam en moest ontdekken dat mijn reis nooit klaar is. Vijftien jaar geleden heb ik dat weer ervaren, in een crisis. Wat geloof ik eigenlijk zelf? Die vraag donderde in mijn hart. Ik zat zelf op de bodem van mijn bestaan en wist niet hoe het verder moest. En juist toen heb ik gevoeld wat het betekent dat mijn medezusters barmhartig zijn voor mij en dat God me nooit laat vallen. De regel

van onze orde is dan niet voldoende, die is nooit af. Daarom leef ik met de ruimte en de vrijheid om op mijn manier de weg van Christus te volgen. En ik weet nu ook dat je niet altijd woorden hoeft te gebruiken. Kijk naar Franciscus van Assisi die de stilte van de schepping zocht en daar in de schoonheid van de natuur de verbondenheid met de diepste stem in hem vond. Dat is de reden dat we vanmiddag met de deelnemers naar de magnolia gingen: om geheeld te worden door de Schepper. Daarom zijn we in de ochtend stil in onze huiskapel om daarna met de gasten een oefening te doen in stilte. Ik mag daar zijn zoals ik ben, de gasten mogen zijn zoals ze zijn. Adem in en adem uit, leef van de zuurstof. Die is gratis, daar is geen abonnement op. De schoonheid van de natuur en de stilte van de ochtend: ze zijn de adem van mijn ziel. En op die adem durf ik mijn eigen broosheid te laten zien. En als ik mijn broosheid geef, zullen de gasten dat ook doen en komt Christus aan de oppervlakte. Dan kan ik mijn ik achter me laten en weet ik me verbonden met onze gasten. Daar ben ik diep dankbaar voor. Dat is mijn opdracht en bestemming. Midden in de crisis moest ik ontdekken dat ik mijn broosheid mocht laten zien. Die engel is mij gestuurd. En zo gaat het niet om mij, maar om de gasten. Mooier kan het leven toch niet zijn.'

GELUKKIG

Als we klaar zijn, zwaait ze me uit. Als een vrije en gelukkige vrouw, in alle eenvoud, met een grote hartelijkheid, midden in de schepping van de kloostertuin. In goede en kwade dagen leeft ze op de genade van haar naaste en op de adem van haar ziel. En steeds doet ze dat in een wellevende schoonheid. Met gebed, met koorzang, met tranen, met haar zwaaiende hand. ■